

Mercè Ibarz, nascuda a Saidí el 1954, viu a Barcelona des dels 17 anys. És narradora, periodista cultural i professora de la UPF.

JULIA MONTILLA

La Franja els ha fet grans escriptors

Després de Jesús Moncada, la Franja ha regalat la literatura catalana amb dos grans narradors més, Mercè Ibarz i Francesc Serés. Tots dos són nascuts a Saidí, al Baix Cinca.

La Franja, en especial Saidí i el Baix Cinca, la va fer escriptora. L'any 1975, Mercè Ibarz (Saidí, 1954) va guanyar el premi de periodisme Crida als escriptors joves, convocat per la revista *Serra d'Or*, amb un reportatge sobre el Baix Cinca.

I també la va fer narradora. La seva primera obra de creació literària és una evocació personal i poètica del seu Saidí, del que va deixar de jove i recupera anys més tard, *La terra retirada*.

El llibre neix d'un suggeriment de l'escriptor Hèctor B. Moret (Mequinensa, 1958), que li va demanar un text per a publicar-lo a la col·lecció "Quaderns de la Glera", de Calceit.

"Moret –recorda– era director de diverses col·leccions de l'Institut d'Estudis

del Baix Cinca, a Fraga, i demanava textos als escriptors nascuts allà o que hi vivien. La impremta, però, era a Calceit."

La terra retirada apareix l'any 1993. I l'any següent, l'Institut d'Estudis Ilerdencs la distingeix amb el premi Humbert Torres. L'editor Jaume Vallcorba, seduït per la prosa de l'autora, la va incorporar al catàleg de Quaderns Crema.

És una obra singular, pel tractament que l'evocació memorialística hi rep, i per la manera de copsar el paisatge, que la crítica va saber valorar. I també els editors: l'any 2009 va publicar-se'n una tercera edició a "Labutxaca", ampliat amb fotografies i un epíleg.

Mercè Ibarz havia escrit llavors un assaig de divulgació històrica sobre ETA i

una biografia de Mercè Rodoreda que va obtenir el premi de la Crítica *Serra d'Or*. I fins el 1989 havia treballat a la premsa diària, primer a l'*Avui* i després al *Diari de Barcelona*.

La terra retirada marca, doncs, el tret de sortida de la narradora, feina que compagina amb la docència universitària (UAB i UPF), l'estudi de l'obra de Luis Buñuel –convertit en tesi doctoral– i de la vida i l'obra de Mercè Rodoreda –sobre la qual ha comissariat una exposició, a més de publicar un altre retrat de l'escriptora– i les col·laboracions a la premsa.

La narradora ha dirigit després la seva mirada a la ciutat. "Barcelona és la meva ciutat com Saidí és el meu poble", diu. Sense abandonar mai el poble, present en

EL TEMPS

Francesc Serés, nascut a Saidí el 1972, és un dels narradors catalans més guardonats dels darrers anys. Viu a la Garrotxa però conserva la seva casa familiar.

alguns dels relats posteriors al seu díptic inicial sobre el món rural. I també serà molt present, ens anuncia, al seu proper llibre, un recull de narracions.

Mercè Ibarz va viure a Saidí fins als 14 anys. Va estudiar-hi el batxillerat elemental i després va anar a viure a Lleida durant tres anys, a fer-hi el batxillerat superior i el preuniversitari. A Barcelona, s'hi instal·la definitivament el 1971.

No ha volgut deixar enrere Saidí. “Mantinc una relació molt estreta amb la meua família. La mare, el meu germà i la seva família, l'oncle... I amb tantes persones de Saidí.” Va ser la primera persona de la seva família que es va poder desvincular de les feines lligades a la terra.

El fet d'haver viscut a pagès fins als 14 anys i d'haver tingut sempre present la seva terra pensa que és en certa manera una perspectiva en la seva obra. Fins i tot quan aparentment no en parla. La seva mirada sobre la ciutat no seria la mateixa si hi hagués viscut des de petita.

“La meua mirada sobre la ciutat és la d'una persona que ve de fora, de no gaire lluny però de fora”, diu. “M'ho han fet

veure els bons lectors. Jo no n'era tan conscient”, afegeix.

Una geopoètica. A partir dels comentaris de lectors i crítics, hi ha reflexionat. “Em sento –diu– com si hagués construït una poètica com la que ha formulat l'escriptor ucraïnès Iuri Andrujovix, que ell anomena geopoètica. Hi he pensat molt. L'entenc, m'hi sento pròxima. Entenc la seva manera de presentar-se com a escriptor. És una formulació que em serveix per a explicar-me. La formulació no desplauria íntimament Josep Pla, per a mi sens dubte l'inclou.”

Pensa que a Occident no s'ha donat prou importància al pes que el paisatge té sobre la persona, i ja no diguem, els escriptors.

“A Occident –diu– entenem el paisatge com un punt de vista exterior, sempre hi ha uns espai entremig quan l'observem, un espai social, d'observador ocios, que ens el fa distant, finalment. A mi em sembla en canvi que el paisatge és intrínsec a la persona, tant si n'ets conscient com si no.”

A Orient ho van veure prou bé. Mercè Ibarz ens remet al filòsof japonès Tetsuro Watsuji (1889-1960), autor d'un assaig sobre l'antropologia del paisatge escrit el 1935, en el qual trobem la frase “en el clima i el paisatge l'ésser humà es descobreix a si mateix”.

“Així –comenta– he pogut comprendre finalment la relació amb els paisatges dels orígens. Vaig eixir de Saidí molt jove i, quan hi tornava –hi he tornat sempre– va arribar un moment que estar-me només al poble se'm quedava curt. Gràcies al cotxe, a passejar-m'hi, vaig redescobrir de primer els paisatges d'infància i d'adolescència al terme de Saidí. Després, d'una manera imprevista, deixant-me anar amb el cotxe, vaig trobar el paisatge rural d'adult, la ribera baixa del Cinca. L'anava descobrint i explicant als de casa, ben sorpresos de les meves excursions. O, seguint Watsuji, el paisatge m'anava descobrint a mi.”

Per la ribera del Baix Cinca, diu, passeja gairebé sempre que hi va. “Probablement –pensa– no hauria escrit el mateix sense aquest paisatge. Hi és a *La terra retirada* i, encara més, a *La palmera de blat*, que acaba a l'esplanada de la fabulosa basílica de Santa Maria de Xalamera, del segle XIII, de cara als Monnegres, damunt de l'altiplà que protegeix la vall baixa del Cinca, prop de l'Alcolea de Sender. O el camí fins a Xijena i el seu monestir... La volta a la ribera és una excursió que recomano: de Fraga cap a Saidí fins a Albalat de Cinca, passar el riu i a partir d'Alcolea seguir-lo de nou per l'altra riba fins a arribar de nou a Fraga; o al revés, esclar.”

Pel que fa a la relació amb la seva llengua familiar, recorda que quan va escriure *La terra retirada*, va pensar sobretot en els lectors de la Franja, atès que l'edició era comarcal, “i la vaig escriure, tant com vaig poder, en el franjolí de Saidí”.

Pel que fa al lèxic, recorda que “va ser molt emocionant escriure paraules que s'escriuven per primera volta”.

Després, ja va rebaixar els dialectalismes. “Al segon llibre, la novel·la *La palmera de blat*, vaig fer mig i mig. En els diàlegs vaig mantenir el franjolí i en l'expressió de la narradora vaig utilitzar el català estàndard.”

Li agrada conservar el franjolí, partir del franjolí. “Pot estar, en el lèxic, molt

contaminat pel castellà –diu– però la veritat és que, si li trec els barbarismes, el trobo un català molt genuí. No he modificat la meua fonètica, per viure a Barcelona. Al llibre que escric ara, hi torna a sortir l'expressió franjolina, en especial en la manera de parlar dels personatges.”

Però conscient que el lector és un lector de literatura i no un lingüista, el franjolí no hi és mai gratuït, i llisca perfectament, als ulls de tot lector. “Cap lector no s’hi ha sentit estrany”, diu.

Francesc Serés. Si a Mercè Ibarz la Franja la fa escriptora, a Francesc Serés, nascut també a Saidí, el 1972 –18 anys més tard que l'autora de *La terra retirada*– el fan escriptor, i escriptor en català, el mequinensà Jesús Moncada i Mercè Ibarz.

Traduït, com Mercè Ibarz, a diverses llengües, ha obtingut molts dels més prestigiosos premis atorgats a obra publicada.

“A mi em fa escriptor, en un moment determinat –diu– veure la literatura que es feia aquí, una literatura en estat pur, i transcendent, la de Jesús Moncada i la de Mercè Ibarz. Era difícil trobar aquí bona literatura que et parlés del que et construeix com a persona, amb referents topogràfics familiars precisos, i ho han aconseguit tots dos.”

Fins als 16 anys viu a la Franja, i a l'escola i a l'institut la literatura més propera que té al seu abast és la castellana. La vida rural, la veu convertida en literatura, a través de l'aragonès Sender i del castellà Delibes, i es pensa que els Monegres propers no són més que una

extensió dels camps de Castella recreats per Machado i Delibes. Però amb Moncada i Ibarz, la cosa canvia del tot.

“Tots dos –diu– m'introdueixen a la literatura catalana i tot el que era literatura castellana queda abduït, succionat, per la literatura catalana. Els referents castellans no m'havien explicat el món tan bé. Per a mi, va ser l'inici d'una lectura i d'una escriptura del món. No es tracta només d'escriure el món, sinó llegir el món, en la teua llengua.”

Per a copsar l'impacte del descobriment de la literatura en català, cal reportar aquest fet: “Com que no l'havia vist mai escrita, pensava que no era una llengua”.

El paisatge de Saidí i el Baix Cinca, que sense el regadiu, recorda, seria el desert dels Monegres, “és –diu– un paisatge incòmode, no té res a veure amb el de la Catalunya vella. I era un paisatge sense tradició de narrativa. I quan arriben Moncada i Ibarz, dius, és màgia!”

La Franja l'ha marcat profundament com a escriptor. Els seus tres primers llibres, apareguts entre 2001 i 2002 i que conformen la trilogia *De fems i de marbres*, poden ser vistos com una reflexió sobre la Franja. També alguns contes posteriors.

“Sense aquest caràcter liminal de la Franja no estaria on estaria ni hauria entès moltes coses; la idea de tenir un món per ordenar i explicar, comença aquí”, comenta.

El seu paisatge comença al Baix Cinca, i després s'estén als Monegres i arriba sobretot a la Segarra, el Segrià i les Garrigues. “La Franja no existeix,

separada de les comarques orientals veïnes. Precisament, la Franja s'explica a partir de les comarques amb les quals té més relació, les orientals veïnes.”

Francesc Serés és l'escriptor català que ha viscut en poblacions més diverses, de Barcelona a d'altres de mitjanes o veïnats rurals. Ara s'està a la Garrotxa. Però no s'ha deslligat de Saidí del tot. Precisament aquests dies el trobem ajudant els paletes que li posen a punt la casa familiar. “M'hi estic fent un estudi. Serà la meua base d'operacions. La intenció és, però, continuar voltant de totes totes.”

No s'ha plantejat pas tornar a viure a Saidí, permanentment. Tampoc literàriament. A més, el Saidí d'ara ja no és el de la seva infantesa. “Si miro per la finestra tots són búlgars, els nous immigrants del camp. No tinc cap fal·lera per convertir-me en escriptor de la comarca. Ja li he dedicat prou espai, tot i que tinc pendent d'escriure un llibre que parlarà del contrast de migracions de la zona.”

Pel que fa a la llengua, la varietat de lèxic i expressions de la seva parla familiar li ha donat, pensa, molta força. Calia, però, evitar caure en el dialectalisme “més estripat”. Saber partir del “dialectalisme raonable cap a la normalització”.

El que importa finalment, diu, “és que allò tingui un valor literari estètic que funcioni i l'estil s'aguanti”. Per a arribar-hi, “a vegades he d'obrir camins nous”. La llengua, la seva llengua familiar, considera, “és un petit diamant en brut”.

Lluís Bonada

EL TEMPS

És Temps de Vacances

Si ets subscriptor
i te'n vas de vacances a l'estiu
i vols rebre **EL TEMPS** cada setmana.

Telefona'ns al 902 131 025
i comunica'ns l'adreça on vols rebre la revista aquest estiu.
(Ens ho pots comunicar fins el 16 de juliol.)

FUSTER CONTEMPORANI

Paco Molins (CCOO-PV):
"El sindicalisme sense l'últim besell
en la defensa del model social europeu"

it de
eimer